

Шарабидин кызы А.

**КОРПОРАТИВДИК УКУКТУК МАМИЛЕЛЕРДИ ЖӨНГӨ САЛУУНУН
ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ**

Шарабидин кызы А.

ОСОБЕННОСТИ РЕГУЛИРОВАНИЯ КОРПОРАТИВНЫХ ПРАВООТНОШЕНИЙ

Sharabidin kyzy A.

PECULIARITIES OF REGULATION OF CORPORATE RELATIONS

УДК:371.49.26

Макала учурдагы корпорациялардын субъектилеринин, түздөн-түз байланышы бар жактардын ортосундагы укуктук мамилелерин жана ишмердиктери тууралуу басым жасалат.

В статье рассматривается субъекты корпорации и их правовой статус и правоотношение.

The article is devoted the subjects of the corporation and their legal relationship between them.

Корпорация, корпоративдик укук көптөгөн жылдан бери калыптанып келе жаткан терминдердин катарында жана өз алдынча предмет болуп окулуп келет. Кененирээк айтсак: Корпорация латын тилинен алынып, биздин тилгекоторгондо «бирикме», «коом» дегенди түшүндүрүп, кандайдыр бир максатка жетүү үчүн биригишкен адамдардын тобу болуп саналат.

Ал эми кооперация болсо, экономиканын түрдүү тармагындагы иштерде жалпы максатка жетишүү үчүн жумушчу, кызматчы, майда өндүрүүчүлөрдүн, айрыкча дыйкандардын уюшкан ыктыярдуу. Өз ара жардамдашуу бирикмелеринин жыйындысы, өз үлүшүн кошуп катышууга негизделет жана пайда көрүү максатында ишмердүүлүк жүргүзүшөт. Мисалы: кол өнөрчүлөр кооперациясы майда товар өндүрүүчүлөрдү, усталар менен кол өнөрчүлөр биргелешип товар чыгаруу жана кызмат көрсөтүү үчүн бириктирилет. Булар корпоративдик норманын негизинде иш алып барышат. «Корпоративдик норма негизинен экиге бөлүнөт. Социалдык корпоративдик норма жана социалдык эмес корпоративдик норма болуп бөлүнөт. Социалдык эмес корпоративдик норма-техникалык норма, санитардык-гигиеналык норма, физиологиялык жана биологиялык норма болуп бөлүнөт»¹⁹³. Корпорациялар ишинин ийгиликтүү болушу үчүн ушул нормаларды бекем сактоого тийиш.

Корпоративдик иш аракеттин мамлекеттик укуктук башкаруу менен болгон мамилеси – бул корпорациялардын ишмердүүлүк структурасы жана мамлекеттик органдардын ортосундагы мамиле.

Себеби көз карандысыз, өз алдынча түзүлгөн корпорациялар да кайсыл мамлекетте түзүлсө, ошол мамлекеттин мыйзамдары менен жөнгө салынып, иш жүзүнө ашырылат. Сөзсүз түрдө мамлекет тарабынан ыңгайлуу шарттар түзүлүүсү керек жана мамлекет тарабынан корголушу абзел. Корпорациялардын ишмердиги аз да болсо мамлекеттин экономикасына салымын кошуусу талашсыз. «Корпоративдик укуктук мамилелер-корпорациялардын субъектилеринин жана түздөн-түз байланышы бар жактардын ортосун да келип чыккан укуктук мамилелерди айтабыз»¹⁹⁴. Бул укуктук мамилелер бардык корпорацияларга таандык болгон мамилелерди жөнгө салып турат. Юридикалык жактардын, корпорациялардын түзүлүшүнө карап укуктук мамилелер жагынан айырмаланышат. Мисалы: ААК (ачык акционердик коом), ЖАК (жабык акционердик коом), кооператив, кооперация ж.б.

Ачык акционердик коомунун акционерлеринин саны чектелбейт, ал эми жабык акционердик коомунун акционерлеринин саны чектелүү. Акционерлеринин саны элүүдөн ашып кеткен учурда бир жылдын ичинде кайрадан ачык акционердик коом болуп уюшулат (реорганизация-кайра уюшулуу). «Кооператив-өндүрүштү чогуу иштетүүдө, продукцияларды сатууда, товарларды сатууда жана керектөөдө, айылчарбасында жана турак үйлөрдү пайдаланууда биригишкен адамдардын тобу»¹⁹⁵. Ал эми кооперация-кызматташтык дегенди түшүндүрүп, эмгекти уюштуруу формасы болуп саналат. Мында көп сандаган адамдар биргелешип, бир же өз ара байланыштуу өз ара эмгек процесстерине катышат. Жалпылап айтканда экономиканын түрдүү тармагындагы иштерде жалпы максатка жетишүү үчүн жумушчу, кызматчы, майда өндүрүүчүлөрдүн, айрыкча дыйкандардын уюшкан ыктыярдуу, өз ара жардамдашуу бирикмелеринин жыйындысы, өз үлүшүн кошуп катышууга негизделет.

Корпоративдик укуктук мамилелер бардык корпорацияларга таандык болгон мамилелерди жөнгө салып турат. Башка укуктук мамилелер сыяк-

¹⁹⁴ Гушин В.В., Порошкина Ю.О. Корпоративное право М.: 2006. С.126.

¹⁹⁵ Мусакожоев Ш., Экономика энциклопедиялык окуу куралы Б.:2003 С.276.

¹⁹³ Гушин В.В., Порошкина Ю.О., Корпоративное право М.: 2006. С.100.

туу эле мында корпоративдик укуктук мамилелердин субъектиси жана объектиси болот. «Корпоративдик укуктун субъектиси – конкреттүү мамилелердин, корпоративдик укуктук нормаларда каралган милдеттери, нормалары жана субъектилери болуп корпорациялар, чарбалык коомдор эсептелинет. Корпоративдик укуктук мамилелердин субъектилери бир канча укуктук ыкмаларга бөлүнөт. Анын ичинен негизгилери жалпы, тармактык жана атайын укуктук ыкма болуп бөлүнөт. Жалпы укуктук ыкма – мында мыйзам дакөрсөтүлгөн бардык ыкмалар, тармактык укуктук ыкма – мында бир гана тармакка байланыштуу укуктук ыкма, ал эми атайын укуктук ыкмада болсо – кошумча артыкчылыгы бар ыкма»¹⁹⁶ деп айтсак болот. Корпоративдик укуктук мамилелердин субъектилерине төмөндөгүлөрдү айтсак болот: Коом толугу менен, керектөөчүлөр, жумушчулар, жергиликтүү жашоочулар, тапшыруучу жактар же мекемелер жана акционерлер. Коом толугу менен – мында корпорациялар улуттук же эл аралык денгээлде болуп, мамлекеттин ичиндеги жарандар жана чет өлкөлүк жашоочулардын катышуусунун негизинде болот. Булардын негизги максаты жана көйгөйү, айрыкча ушул учурда экологияга, жалпы коомго терс таасирин тийгизбей турган продукцияларды өндүрүү болуп саналат. Кандайдыр бир продукцияны өндүрүүдө, ошол продукциянын оң жана терс жактарын карап, андан кийин продукцияны өндүрүү. Керектөөчүлөр – булар товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү жеке өзүнүн каалоосун корпорациялар тарабынан канааттандырууга пайдаланган эл. Бардык керектөөчүлөрдүн өздөрүнүн үй чарбасы бар, демек «керектөөчү үй чарба» деген түшүнүк Кыргыз Республикасында жашаган ар бир адамга тиешелүү. Жумушчулар – корпорациянын бардык иш-аракеттерин аткаруучу жактар. Корпорациядагы жумушчу орундардын денсоолукка коркунуч алып келбеши, финансы жагынан, жумушчунун жеке жашоосуна терс тийгизбөөсү керек. Муну корпорация жетекчилиги, корпорация мүчөлөрү менен биргеликте жакшы шарттарды түзүүсү абзел.

Корпорация ишмердүүлүгүн жүргүзүп жаткан жердеги жергиликтүү жашоочулар корпорациянын өнүгүүсүнө чон салымын кошот. Анткени корпорация көпчүлүк учурда жергиликтүү жашоочулар менен иш алып барышат. Ошону менен бирге корпорация жергиликтүү жашоочулардын турмуш-шартына тоскоолдуксуз иш алып баруусу керек. Тескерисинче алар жашоочуларга айлана-чөйрөнү коргоодо же билим жаатында жана башка көйгөйлүү маселелерди чечүүгө жардам берүүгө тийиш. Мына ошондо корпорациялар жакшы ийгиликке жетиши талашсыз. Ал эми акционерлер боюнча айтсак-тийиштүү акционер коомунда акциясы бар

укуктуу жак. Булар корпорациялардын ортосунда тапшыруучу борлуп эсептелинет.

Бардык корпорациялардын принципиалдык чечими-корпоративдик мамилелердин катышуучуларынын балансын көтөрүү болуп саналат.

Корпоративдик укуктук мамилелердин төмөндөгүдөй нормалары жана эрежелерине токтолуп кетсек.

-айлана-чөйрөгө зыян келтирбөө, жумушчу орундардын коркунучсуздугун камсыздоо.

-ар күнү өндүрүлгөн продукциялардын сапаттуулугуна көңүл бөлүп, текшерип туруу, этиканы сактоо.

-корпорациялардын кайрымдуулук иш аракеттеринин артыкчылыгы. Мында корпоративдик мамилелердин айрым бир көйгөйлөрүн чечүү максатында менеджерлерди даярдоо, окутуу, ошону менен бирге жергиликтүү аз камсыз болгон жашоочуларга жардам көрсөтүү. Булардын бары корпоративдик укуктук мамилелердин негизги бөлүгү болуп саналат.

«Кооперация төмөнкү принциптерге негизделет:

Кооперативге кирүүнүн жана андан тоскоолдуксуз чыгуунун ыктыярдуулугу;

Чарбалык өз алдынчалык жана мамлекеттик жана башка органдардын анын ишине кийлигишпөөсү;

Кооперативдер тапкан үстөк пайданын мамлекет тарабынан жөнгө салынышы;

- кооператив мүчөлөрүнүн тең укукта жана кооператив демократиясынын "бир мүчө – бир добуш" деген принциби боюнча кооперативди башкарууга катышуусу;

- кооперативде эмгек келишими боюнча иштеген адамдарга кооператив демократиясын жайылтуу;

- кооператив мүчөсүнүн өз каалоосу боюнча анын ишине эмгектик катышуусу;

- өндүрүш кооператив мүчөсүнүн кооператив ишине жекече катышпастан (ассоциацияланган мүчөлүк) пай төлөө жолу менен катышуусу;

- кооперативдин ар бир мүчөсүнүн кооперативдин ишинин түпкү натыйжасына жараша киреше алышына жекече кызыгуусу;

- алынган пайданын кошкон пайызынын наркына, ошондой эле кооперативдин мүчөсүнүн кошкон эмгек салымына, анын кооперативдин таламындагы коомдук ишмердигине жараша бөлүштүрүлүшү»². Ар бир корпорация укуктук мамилени жөнгө салып, жогорулатуу үчүн жогорудагы мыйзамдын принциптерин, өз милдеттерин так аткарган учурда гана жакшы натыйжаларга эришет. Корпорациялар өз ишине кайдыгерлик мамиле жасаган болсо, жумушчулары, керектөөчүлөр жана башка тараптар зыян тартып калышы мүмкүн. Ошондуктан жогоруда айтылган мыйзамдагы нормаларды, эрежелерди жана принциптерди сактоо ар бир корпорацияларга милдеттендирилет. Корпорациялар ар бир жасап жаткан иштерине абдан берилүү

¹⁹⁶ Гушин В.В., Порошкина Ю.О., Корпоративное право М.: 2006. С.142.

² КР кооперация жөнүндө мыйзамы (КР 1992-ж. 29-июнь №920-ХII мыйзамынын редакциясына ылайык) 2-ст.

менен мамиле жасоосу абзел. Корпоративдик иш аракеттин. Мамлекеттик укуктук башкаруу менен болгон мамилеси – бул корпорациялардын ишмердүүлүк структурасы жана мамлекеттик органдардын ортосундагы мамиле мыйзамдын негизинде иш аракет жүргүзүүгө жол ачат. Демек корпорациялар менен мамлекет тыгыз байланышта болсо, мамлекетке, ишкерлерге жана керектөөчүлөргө ыңгайлуу

шарттар түзүлөт, жумушсуздук бир аз болсо да жоюлат.

Адабияттар:

1. КР кооперация жөнүндө мыйзамы (КР 1992-ж. 29-июнь № 920 - XII мыйзамынын редакциясына ылайык).
2. В.В.Гущин, Ю.О.Порошкина Корпоративное право. М., 2006.
3. Ш.Мусакожоев. Экономика Энциклопедиялык окуу куралы. Б., 2003.

Рецензент: к.филос.н. Аблазов К.
